

Stulecie uniwersyteckiej geologii w Poznaniu

Janusz Skoczylas¹Centenary of university geology in Poznań. *Prz. Geol.*, 67: 449–453.

Abstract. The article reminds of two important anniversaries related to May 7, 1919. On this day, the Polish Geological Institute in Warsaw and the University of the Piasts (later known as the University of Poznań and presently Adam Mickiewicz University in Poznań) were founded. The history of the development of geological sciences in Poznań was also presented. It is worth emphasizing that initially three institutes in this field were established: Paleontological, Geological and Mineralogical Institute. In the one hundred-year history of geological sciences at the University of Poznań, five periods of geological research have been distinguished: 1) before World War II, 2) during the war, 3) in the years 1945–1952, 4) during 1953–1988 and 5) 1989 until the present day. The greatest successes were achieved by Poznań geologists at the end of the 1930s and after 1988, when the geological studies were reactivated as a master's course.

Keywords: geology, history, tradition, geological research, organization of geological studies

Kontynuacją obchodów 100-lecia odrodzenia państwa polskiego bywają rocznicowe uroczystości upamiętniające utworzenie i 100-letnią działalność pierwszych instytucji państwowych. W naukach geologicznych takim ważnym wydarzeniem było m.in. powołanie Państwowego Instytutu Geologicznego, a także katedr (instytutów) geologicznych w nowopowstałych placówkach naukowo-dydaktycznych w Poznaniu, w Krakowie oraz na reaktywowanym Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie.

Wprawdzie we współczesnych uwarunkowaniach pęd życia, różnorodność i doraźność, a także troska o indywidualny sukces, odsuwają na dalszy plan próby upamiętnienia tych epokowych wydarzeń, tak w znaczeniu ogólnym, jak i lokalnym czy środowiskowym, to jednak warto przypomnieć, że dla geologów taką wyjątkową datą powinien być dzień 7.05.1919 r. W tym dniu nastąpiło uroczyste otwarcie działalności Państwowego Instytutu Geologicznego w Warszawie, a także inauguracja pierwszego roku akademickiego we Wszechnicy Piastowskiej w Poznaniu. Po upływie roku, 24.06.1920 r. Wszechnica Piastowska została przemianowana na Uniwersytet Poznański (UP). Natomiast od 24.12.1955 r. Uniwersytet w Poznaniu nosi imię Adama Mickiewicza.

Wśród geologów dzień 7 maja powinien mieć szczególny wymiar zawodowy, naukowy, społeczny, ekonomiczny, historyczny i sentymentalny. Niewielu natomiast geologów wie o dacie utworzenia Uniwersytetu w Poznaniu oraz powołania trzech jego instytutów: Paleontologicznego, Geologicznego oraz Mineralogicznego. Dodać jeszcze wypada, że od początku działalności Wszechnicy Piastowskiej istniał Instytut Geografii.

W Poznaniu uroczystości związane ze 100-leciem działalności uniwersytetu były zaplanowane z wielkim rozmachem. Towarzyszył im podniosły i wyjątkowy nastrój. Dla geologów w Poznaniu i Wielkopolsce jest to również powód do świętowania, tym bardziej, jeżeli uświadomimy sobie, że w latach 1990–1996 rektorem uniwersytetu był geolog prof. dr hab. Jerzy Fedorowski, a w latach 2002–2008 prof. dr hab. Stanisław Lorenc.

Wśród 5-tysięcznej grupy pracowników uniwersytetu ponad 60 osób – pracowników naukowo-dydaktycznych i emerytów – jest czynnie związanych z Instytutem Geologii UAM, w tym 7 profesorów tytularnych i 14 doktorów habilitowanych (spośród których 12 pracuje na etatach profesorów UAM). W ciągu 100 lat działalności uniwersyteckiej geologii w Poznaniu, do 28.02.2019 r. wypromowano 70 doktorów i przeprowadzono z sukcesem 20 przewodów habilitacyjnych. Ponadto wypromowano 997 magistrów i 26 inżynierów, a także nadano 378 licencjatów.

TRADYCJE BADAŃ GEOLOGICZNYCH

Badania geologiczne na ziemiach byłego zaboru pruskiego były zdominowane przez pruską służbę geologiczną. Zaborcy ci największe sukcesy odnosili na polu kartografii geologicznej, a także w poszukiwaniu złóż węgla brunatnego, soli kamiennej i gipsu, darniowych rud żelaza oraz węglowodorów. Prace geologiczne na ziemiach Wielkopolski prowadzili tak znani geolodzy, jak np. P. Assmann, O. Barsch, G. Berendt, G. Berg, F. Beyschlag, E. Galinek, R. Hasemann, A. Jentzsch, K. Keilhack, N. Korn, W. Maas, F. Roemer i E. Zimmermann. Na tle tych pruskich badań geologicznych, systematycznie wykonywanych przez profesjonalnie wykształconych geologów, działania Polaków, raczej miłośników nauk o Ziemi, ziemian, prawdziwych patriotów wielkopolskich, ograniczały się do przyswajania osiągnięć rezultatów badań geologicznych, tłumaczenia skomplikowanej terminologii, a także do popularyzowania tej wiedzy na różnym poziomie wtajemniczenia. Działania te odbywały się przede wszystkim w ramach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, zawiązanego w 1857 r. Nieliczni polscy geolodzy i mineralodzy, wykształceni we Wrocławiu lub Berlinie, wyjeżdżali na inne kontynenty (np. J. Zwierzycki) albo rezygnowali z nauki i zajmowali się przemysłem (np. R. May) lub też tracili zainteresowanie ziemią ojczystą (np. J. Wysogórski).

Nawiązując jednak do bardziej odległej przeszłości warto podkreślić, że z Wielkopolską i Poznaniem byli związani uczeni, których dorobek w znacznym stopniu

¹ Instytut Geologii, Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, ul. Bogumiła Krygowskiego 12, 60-680 Poznań; skocz@amu.edu.pl

miał znaczenie badań geologicznych, nawet wtedy, gdy geologia nie wyodrębniła się jako osobna dyscyplina nauki (Czekalska, 1973; Rózkowska, 1973; Wójcik, 1995; Skoczylas, 1985, 2011a, b, 2018), byli to m.in.: Jan Jonston (1603–1675), Józef Rogaliński (1728–1802), Jan Śniadecki (1756–1826), Józef Wybicki (1747–1822), Stanisław Staszic (1755–1826), Roman May (1846–1887), Brunon, Józef Szafarkiewicz (1821–1892) i Franciszek Chłapowski (1846–1923; ryc. 1). Także wielu geologów, górników i podróżników pochodziło z Wielkopolski. Byli to m.in. (Skoczylas, 1991): Paweł Edmund Strzelecki (1797–1873), Leonard Jaczewski (1858–1916), Józef Kolski (1886–1919), Stefan Szolc Rogoziński (1861–1896), Klemens Tomczek (1860–1884), Modest Maryański (1854–1916) oraz Józef Zwierzycki (1889–1961).

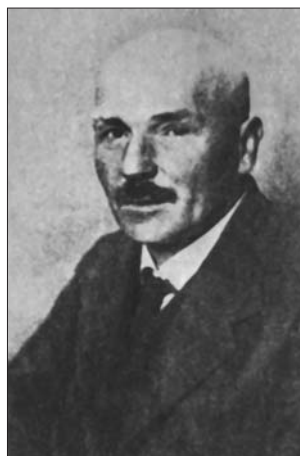

Ryc. 1. Franciszek Chłapowski.
Wszystkie fot. Arch. Uniwersytetu im. A. Mickiewicza

Do 1918 r. polscy autorzy napisali 43 prace poświęcone utworom starszym od czwartorzędowych na 184 wydane w Prusach. Natomiast wśród 689 publikacji z zakresu nauk o Ziemi, a obejmujących obszar Wielkopolski, 97 pozycji, czyli około 14%, stanowiły prace autorów polskiego pochodzenia (Skoczylas, 1991, 2011a). Jedynym podsumowaniem dotyczącym budowy geologicznej Wielkopolski przed 1918 r. była broszura J. Zwierzyckiego pt. *O znaczeniu i widokach górnictwa w Wielkim Księstwie Poznańskim* (Zwierzycki, 1914, Skoczylas, 2011b). Inni badacze zajmowali się przede wszystkim popularyzacją nauk o Ziemi, tak w postaci publikacji, jak i kolekcji minerałów i skał (Skoczylas, 2009).

TRUDNE POCZĄTKI

Wobec braku miejscowej kadry geologicznej w dniu 30.05.1919 r. wykłady z geologii powierzono... lekarzowi, dr. F. Chłapowskiemu (ryc. 1) – od 4.10.1921 r. honorowemu profesorowi UP, który był pasjonatem geologii. Położył on ogromne zasługi w opiniowaniu i wysuwaniu kandydatów do objęcia placówek nauk geologicznych na uniwersytecie. Po licznych perturbacjach i zmianach można przyjąć, że 1.10.1922 r. nastąpiła pierwsza organizacyjna stabilizacja nauk geologicznych. Funkcjonowały trzy instytuty. Instytutem Paleontologicznym kierował od 1.10.1919 r.

Ryc. 2. Wilhelm Friedberg

Ryc. 3. Kazimierz Wójcik

prof. W. Friedberg. Od 1.10.1922 r. Instytutem Geologicznym zawiadywał prof. K. Wójcik, natomiast Instytutem Mineralogicznym początkowo, do 31.12.1921 r., opiekował się prof. W. Friedberg (ryc. 2), a później prof. K. Wójcik (ryc. 3).

W roku akademickim 1929/1930 W. Friedberg opuścił Poznań, przenosząc się na Uniwersytet Jagielloński. Z kolei w roku akademickim 1930/1931 Zakład Mineralogii powierzono uczniowi Juliana Tokarskiego – K. Smulikowskiemu (1900–1987) ze Lwowa, w randze zastępcy profesora, a Zakład Paleontologiczny – E. Passendorferowi (1894–1984), również jako zastępcy profesora.

Z końcem roku akademickiego 1931/1932 E. Passendorfer opuścił Poznań. Natomiast w wyniku reformy ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego J. Jędrzejewicza, wprowadzonej ustawą z 1.09.1933 r., zlikwidowano w Polsce 52 katedry, w tym również Zakład (Instytut) Paleontologii, przyłączając go do Zakładu Geologii. W dniu 3.04.1937 r. zmarł prof. K. Wójcik. W roku akademickim 1938/1939 kierownictwo nad tym zakładem przejął prof. B. Świdzki (1892–1943).

Długoletnim pracownikiem Instytutu Geologii był Józef Gołąb (w latach 1923–1937). Z kolei uczennica W. Friedberga – Maria Dembińska-Rózkowska – pracowała w latach 1921–1932 w Instytucie Paleontologicznym. Natomiast od 1930 r. w Instytucie Geologii była zatrudniona A. Czekalska. Prof. K. Smulikowski zatrudnił S. Zieleniewskiego (lata pracy 1931–1937), M. Tomkiewicza (1937–1939) i A. Polańskiego (od 1937 r.).

BADANIA GEOLOGICZNE W LATACH 1919–1939

Wilhelm Friedberg (ryc. 2) jako jeden z pierwszych rozpoczął pracę w Poznaniu i zabrał głos w sprawie zasobów oraz perspektyw kopalni soli w Wapnie (Friedberg, 1921). Natomiast w 1923 r. opublikował podręcznik pt. *Zasady geologii*. We wrześniu 1923 r. W. Friedberg i K. Wójcik zorganizowali III Zjazd Polskiego Towarzystwa Geologicznego. Program zjazdu obejmował m.in.:

- wykład prof. W. Friedberga i wycieczkę do Ludwikowa;
- zwiedzanie kopalni soli i gipsu w miejscowości Wapno;
- zwiedzanie łomów wapienia jurajskiego w Wapieniu i Piechcinie;
- zwiedzanie kopalni soli w Inowrocławiu oraz fabryk w Mątwach i Kruszwicy.

W latach 1919–1929 W. Friedberg prowadził ożywioną działalność naukową w zakresie systematyki mięczaków miocenicznych oraz zagadnień ich filogenezy, a także paleogeografii i ekologii. Wykształcił kilku specjalistów z zakresu paleontologii, m.in. M. Różkowską i W. Kracha.

K. Wójcik, ze względu na rozwijającą się chorobę, nie prowadził badań na szerszą skalę. Jedynie J. Gołąb realizował badania geologiczne na Polesiu, jako członek grupy badawczej S. Pawłowskiego w ramach Biura Projektu Melioracji Polesia. Geolog ten współpracował także z właścicielami firm wiertniczych. Szczególnie owocna była jego współpraca z P. Kopczyńskim, którego firma na polecenie magistratu miasta Poznania wykonała wiercenie do głębokości 254 m. Celem tego wiercenia było osiągnięcie wydajnych poziomów wodonośnych na potrzeby miejscowej spalarni.

Od 1930 r. mineralogiczne i petrograficzne badania K. Smulikowskiego obejmowały skały dostarczone z Andów, Boliwii i Wysp Kanaryjskich, a przede wszystkim z krystaliniku Wołynia. K. Smulikowski prowadził ponadto badania petrograficzne na obszarze Śląska Cieszyńskiego – w kamieniołomach Związku Celowego Powiatów Śląskich (Smulikowski, 1994). Z kolei do zagadnień poszukiwań złóż i eksploatacji ropy naftowej nawiązywał w swoich badaniach B. Świdorski (1939).

Pracownicy Uniwersytetu Poznańskiego dostarczyli w okresie międzywojennym około 7,8 % wszystkich publikacji krajowych. Z tego ok. 51% dotyczyło Wielkopolski. (Skoczylas, 1985). W okresie tym na Uniwersytecie Poznańskim odbyły się obrony 4 prac doktorskich – M. Różkowskiej (1926), W. Rakowskiego (1928), J. Gołąba (1929) i S. Zieleniewskiego (1938).

POZNAŃSKA GEOLOGIA W LATACH II WOJNY ŚWIATOWEJ

W czasie okupacji pracownicy placówek geologicznych Uniwersytetu im. A. Mickiewicza przebywali poza Poznaniem – K. Smulikowski w Lwowie; B. Świdorski, po pobycie w Auschwitz, w Warszawie, gdzie zmarł w lutym 1943 r. (Smulikowski, 1994; Miecznik, 2017); M. Różkowską wysiedlono na Lubelszczyznę, do majątku Moniaki w powiecie krańickim; natomiast A. Czekalska wraz z mężem i dziećmi lata okupacji spędziła w Warszawie, prowadząc część wykładów Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich.

W rocznicę urodzin Hitlera, 20 kwietnia 1941 r. w miejsce Uniwersytetu Poznańskiego powstał *Reichsuniversität Posen*, w którym funkcjonowały 3 instytuty: Instytut Geologii i Paleontologii pod kierunkiem P. Thomsona, Instytut Mineralogii i Petrografii pod kierunkiem A. Mohlera oraz Instytut Geochemii pod kierunkiem E. Kodesa. Wiosną 1944 r. bomba aliancka, która trafiła w gmach Collegium Chemicum, zniszczyła m.in. salę muzealną i salę wykładową Zakładu Geologii i Paleontologii, pozostawiając jedynie gruzowisko. *Reichsuniversität Posen* zakończył swoją działalność w styczniu 1945 r., kiedy ewakuowano cały personel naukowy (Rum, 1971; Kunkel, 1992).

OKRES POWOJENNY W LATACH 1945–1952

Jesienią 1945 r. kierownictwo Zakładu Geologii i Paleontologii objął doc. Henryk Teisseyre (1903–1975), który jednak pod koniec roku akademickiego, wspólnie z ówczesnym asystentem mgr. J. Obercem (1918–2008), przeniósł się na Dolny Śląsk, na Uniwersytet Wrocławski.

J. Oberc pierwszą swoją publikację umieścił w sprawozdaniach PTPN. Po przeniesieniu się H. Teisseyre'a na Dolny Śląsk od 1.01.1953 r. kuratorem Zakładu Geologii i Paleontologii został K. Smulikowski, a głównymi pracownikami były dr A. Czekalska (od 18.04.1945 r.) i dr M. Różkowska (od 1.09.1945 r.).

Lata powojenne cechowały się niebywałym entuzjazmem i wolą odrobienia straconego czasu. K. Smulikowski, A. Czekalska, M. Różkowska, A. Polański i U. Pilińska rzucili się w wir prac organizacyjnych, pedagogicznych i naukowych (Smulikowski, 1994). Drukiem wydano wiele publikacji. Jednak największym osiągnięciem było opublikowanie pierwszego podręcznika z zakresu geochemii (Smulikowski, 1951). W 1951 r. K. Smulikowski czynnie uczestniczył w I Kongresie Nauki Polskiej. Na rok akademicki 1951/1952 został nominowany na dziekana Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UP. Prace A. Czekalskiej dotyczyły przede wszystkim przygotowania przewodników geologicznych na zjazd geograficzny oraz nakreślenia budowy geologicznej wysadu solnego w Wapnie. Z kolei badania geologiczne M. Różkowskiej i A. Stasińskiej dotyczyły koralowców z paleozoiku Podola i Gór. Świętokrzyskich.

W wyniku ustaleń centralnych władz politycznych w 1952 r. na Uniwersytecie Warszawskim otwarto Wydział Geologii i tylko tam miało się odbywać kształcenie geologów. Uniwersytet Jagielloński utracił swoje uprawnienia w tym zakresie, a jego kadry zostały włączone do Akademii Górniczo-Hutniczej. Natomiast uniwersytety poznański, łódzki i toruński utraciły prawo kształcenia geologów. Jedynie na Uniwersytecie Wrocławskim zezwolono na kształcenie geologów w zakresie geologii podstawowej.

W latach 1945–1953 Katedra Mineralogii i Petrografii oraz Katedra Geologii i Paleontologii miały prawo do nadawania tytułu magistra. Do końca roku akademickiego 1952/1953 Uniwersytet Poznański ukończył z tytułem magistra 6 geologów i 6 petrografów. Ponadto 6 chemików, po dopełnieniu studiów w zakresie geologii, uzyskało tytuł magistra lub doktora na podstawie prac z geochemii.

Z dniem 1.10.1952 r. Zakład Mineralogii i Petrografii UP, wraz z kierownikiem i całym personelem oraz całym wyposażeniem, rozpoczął działalność w ramach Uniwersytetu Warszawskiego.

GEOLOGIA W LATACH 1953–1988

W dniu 1.09.1953 r. Katedra Geologii i Paleontologii została przemianowana na Katedrę Geologii UP. Zmieniło się także jej znaczenie – z katedry prowadzącej studia magisterskie w zakresie swojej specjalności przekształciła się w katedrę pomocniczą na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi. W lutym 1955 r. A. Czekalską powołano na stanowisko docenta i kierownika Katedry Geologii. Funkcję tę sprawowała do 31.05.1969 r. W latach 1955–1969 A. Czekalska radykalnie zmieniła profil zainteresowań badawczych, skupiając się na zagadnieniach z zakresu geologii dynamicznej, a przede wszystkim geologii stosowanej.

Od 1.06.1969 r. kierownikiem Katedry Geologii został doc. W. Grocholski. W tym okresie tematy badawcze, dotychczas dotyczące zagadnień sedymentacji i stratygrafii neogenu, zostały uzupełnione o badania struktur wgłębnych Wielkopolski i całej Polski zachodniej. Ponadto intensywnie rozpoczęto badania z zakresu petroarcheologii, którą obecnie częściej określa się jako archeometria.

W październiku 1972 r. W. Grocholski założył Koło Polskiego Towarzystwa Geologicznego, po roku przekształcone w Poznański Oddział PTG. Do chwili obecnej ogłoszono już ponad 500 odczytów. W dniu 1.09.1976 r. w skład Katedry Geologii UAM weszła Pracownia Paleozoologii Bezkręgowców Zakładu Paleozoologii PAN. Zakres prac badawczych pracowników katedry powiększył się o zagadnienia związane z paleozoologicznymi koralowcami *Rugosa*, a szczególnie z niektórymi aspektami ich kolonialności (J. Fedorowski), a także o zagadnienia fauny plejstocenijskiej, głównie otwornic (E. Brodniewicz). W 1978 r. w Katedrze Geologii UAM pracowało 2 docentów i 3 adiunktów. W 1979 r. tytuł profesora otrzymał W. Grocholski, a w 1981 r. J. Fedorowski.

Prof. W. Grocholski był m.in. współorganizatorem sekcji tektonicznej w Komitecie Nauk Geologicznych PAN. W 1983 r. zorganizował 55. Zjazd PTG w Szczecinie, a w 1984 r. konferencję nt. *Perspektywy surowcowe wielkopolskiej części basenu środkowoeuropejskiego*.

Prace prof. J. Fedorowskiego, dotyczące koralowców, spotykały się z uznaniem w kraju i za granicą. Do Poznania przysyłano do oznaczenia kolekcje paleozoicznych koralowców pochodzące z muzeów z całego świata. Wyrazem docenienia roli i znaczenia tych prac był wybór J. Fedorowskiego na prezydenta *International Association for the Study of Fossil Cnidaria and Porifera* oraz dwukrotnie na wiceprezydenta. Z kolei w Międzynarodowej Unii Nauk Geologicznych od 1984 r. jest członkiem dwu podkomisji. Ponadto od 1975 r. jest członkiem *American Paleontological Society*, a od 1982 r. *British Paleontological Association*. W okresie przemian ustrojowych J. Fedorowski intensywnie angażował się w działalność związkową i polityczną. W latach 1982–1985 był członkiem Rady Głównej Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W dniu 16.04.1984 r. został wybrany na rektora UAM. Niestety, wybór ten spotkał się ze sprzeciwem ówczesnego ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki.

UNIwersytecka GEOLOGIA W POZNANIU NA PRZEŁOMIE TYSIĄCLECI

Dzięki usilnym, a przede wszystkim skutecznym, staraniom prof. J. Fedorowskiego 1.10.1988 r. nastąpiło reaktywowanie w Poznaniu, po 36 latach przerwy, studiów z zakresu nauk geologicznych. Ten nowy, wyjątkowy impuls organizacyjno-dydaktyczno-zawodowo-naukowy spowodował napływ do Poznania wielu młodych, zdolnych i dobrze zapowiadających się geologów na różnym etapie formalnego wtajemniczenia. Najwięcej osób przybyło z Wrocławia, Sosnowca, Warszawy i Krakowa. Mieszanka młodości i doświadczenia z różnych ośrodków geologicznych kraju była przyczyną wielkiego zaangażowania, wręcz entuzjazmu w początkach działalności dydaktycznej i naukowej w Poznaniu. Ten ferment intelektualny wśród geologów poznańskich, miejscowych i pozyskanych, pozytywnie wpływał również na innych przedstawicieli nauk o Ziemi oraz pozostałych nauk przyrodniczych.

W dniu 1.01.1991 r. powstał Instytut Geologii z 4 zakładami:

- Geologii Dynamicznej i Regionalnej (kier. J. Głazek – od 1.09.1991 r.).
- Paleontologii i Stratygrafii (kier. J. Fedorowski).
- Mineralogii i Petrologii (kier. S. Lorenc).

- Hydrogeologii (do 31.08.1993 r. kier. S. Błaszyk, a od 1.09.1993 r. J. Górski).

Niespełna dwa miesiące później (25.10.1991 r.) utworzono Zakład Geologii Kenozoiku (kier. W. Stankowski).

O skali wzrostu liczby geologów zatrudnionych w Poznaniu może świadczyć m.in. fakt, że w 1987 r. były zatrudnione 4 osoby na etatach naukowo-dydaktycznych i 8 na technicznych. Natomiast 1.12.1990 r. zatrudnionych już było 30 osób, 1.09.1994 r. pracowało 50 osób, a 1.09.1998 r. – 59 osób, w tym 43 pracowników naukowo-dydaktycznych i 15 technicznych. Ta tendencja utrzymuje się przez cały czas, z wyjątkiem ograniczenia liczby zatrudnianych pracowników technicznych.

Osiągnięcia pracowników poszczególnych zakładów zostały przedstawione przez ich kierowników w zbiorowym dziele pt. *Dzieje nauk geograficznych i geologicznych na Uniwersytecie w Poznaniu* (Marciniak, 2012).

Autor stoi na stanowisku, że pewną niezręcznością jest opisywanie bieżącej działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej w postaci artykułu lub innej publikacji. Niezbyt liczne środowisko geologów w kraju i zagranicą ma swoje doświadczenia, poglądy i zdanie na temat funkcjonowania geologii uniwersyteckiej w Poznaniu. Ujmując problem w telegraficznym skrócie można zauważyć, że problematyka badawcza pracowników każdego zakładu nawiązywała do profilu zainteresowań kierownika. W Zakładzie Geologii Dynamicznej i Regionalnej początkowo dotyczyła poznania budowy geologicznej Sudetów, głównie Gór Kaczawskich (Z. Baranowski), później procesów krasu, zagadnień halokinezy i halokinetyki oraz kartografii geologicznej (J. Głazek), petroarcheologii (J. Skoczyła, J. Michniewicz), historii nauki (J. Skoczyła) i wielu innych (Skoczyła, 2012). Podobnie ewoluowała problematyka badawcza w Zakładzie Mineralogii i Petrologii – od Sudetów po badania sedimentologiczne i mineralogiczne osadów facji lądowych, przybrzeżnych i głębokomorskich oraz procesy ich diagenety. Wyjątkowe znaczenie mają również badania meteorytów żelaznych rezerwatu Morasko. Przeprowadzono także istotne badania dotyczące tsunami i towarzyszących im zagrożeń (Lorenc, Muszyński, 2012). Znane i doceniane rezultaty badań S. Lorenca, A. Muszyńskiego, W. Szczucińskiego, A. Duczmal-Czernikiewicza, J. Rotnickiej, K. Skolasińskiej i wielu innych nawiązują do wspaniałych tradycji badań mineralogicznych, petrograficznych i geochemicznych geologów okresu międzywojennego.

Ważniejsze badania pracowników Zakładu Geologii Kenozoiku, od 2006 r. noszącego nazwę Zakład Geologii Środowiskowej, dotyczą stratygrafii, paleogeografii i sedimentologii osadów paleogenu i neogenu Wielkopolski i całej Polski północnej, a także procesów halokinezy i halotektoniki w rejonie wysadów solnych (W. Stankowski, T. Zieliński). Unikalne są również badania W. Stankowskiego nad morfogenezą impaktów na terenie Wielkopolski i Estonii. Aktualnie problematyka badawcza koncentruje się na osadach kenozoiku w rejonie eksploatacji węgla brunatnego (M. Widera) oraz na deformacjach o charakterze glaciektonicznym i synsedymencyjnym skał nieskonsolidowanych – M. Pisarska-Jamroży, T. Zieliński, A.J. van Loon (Stankowski, 2012). W zakresie badań użytkarnych ważne są prace kartograficzne prowadzone w ramach realizacji szczegółowej mapy geologicznej kraju (J. Liszkowski), a także badania geologiczno-inżynierskie prowadzone początkowo przez J. Liszkowskiego, a obecnie J. Wierzbickiego.

W Zakładzie Hydrogeologii, a od 2002 r. w Zakładzie Hydrogeologii i Ochrony Wód problematyka badawcza dotyczy m.in. stworzenia metodycznych podstaw do określenia zaopatrzenia w wodę i gospodarowania zasobami wód podziemnych, w ujęciu regionalnym. Ponadto hydrogeolodzy pracują nad sposobami ochrony wód podziemnych w Wielkopolsce, a także np. w Egipcie i Algierii. Ważne są również prace nad migracjami mikrozanieczyszczeń w wodach infiltracyjnych, a także prognozowanie migracji zanieczyszczeń w wodach podziemnych. Ostatnio ważnym zagadnieniem było określenie wpływu autostrady A2 na infiltracyjne ujęcie wody Dębina w Poznaniu. Nieustannie trwają też prace nad rozpoznaniem warunków hydrogeologicznych w rejonie wysadów solnych Kujaw (Górski, Przybyłek, 2012). Wysoką pozycję w badaniach utylitarnych uniwersytecka hydrogeologia zawdzięcza m.in. profesorom T. Błaszykowi, J. Górskiemu, J. Przybyłkowi i K. Dragonowi.

Spore sukcesy na arenie międzynarodowej osiągają pracownicy Zakładu Paleontologii i Stratygrafii. Najdłuższą tradycję mają badania nad paleozoicznymi koralowcami, realizowane głównie przez J. Fedorowskiego i jego uczniów – B. Berkowskiego i E. Chwieduka. Badania te są prowadzone we współpracy z naukowcami z Belgii, Francji, Hiszpanii, Ukrainy, Rosji, Kanady, Maroka i USA (Fedorowski, 2012). Jednak w ostatnim 20-leciu tematyka badań uległa znacznemu rozszerzeniu, m.in. o badania archeozoologiczne (K. Pawłowska), a także o badania nad subfosylnymi szczątkami zwierząt z czwartorzędu (K. Apolinarska i D. Pawłowski).

ZAKOŃCZENIE

Wiele badań realizowanych przez ponad 50-osobowy zespół geologów Instytutu Geologii UAM zapowiada się niezwykle interesująco, tak w wymiarze światowym, lokalnym, jak i aplikacyjnym. Tak jak trudno jest przewidzieć rangę i znaczenie skutków prac prowadzonych obecnie i w przyszłości, tak trudno jest wyważyć i docenić pracę, jaką wykonywali nasi poprzednicy w początkach działalności dydaktyki i nauki na uniwersytecie w Poznaniu. Znane i doceniane są rezultaty prac geologicznych F. Chłapowskiego, W. Friedberga, K. Wójcika, K. Smulikowskiego, E. Passendorfera, B. Świderskiego, J. Gołąba, M. Rózkowskiej, A. Czekalskiej, W. Grocholskiego, J. Głazka i J. Liszkowskiego. W sposób trwały zapisały się w dziejach polskiej geologii.

Nieprzemijający wymiar w literaturze krajowej i światowej mają osiągnięcia współczesnych badaczy, w tym 7 profesorów tytularnych i 14 doktorów habilitowanych. Ich motywacja, zaangażowanie oraz rozmach we wprowadzaniu nauk geologicznych na wyższy poziom wtajemniczenia budzą uzasadnione nadzieje na lepsze poznanie budowy geologicznej naszego globu i racjonalniejsze wykorzystanie jego bogactw mineralnych i skalnych.

Obecna pozycja naukowa uniwersyteckiego ośrodka geologicznego w Poznaniu nawiązuje do roku 1988, kiedy to reaktywowano studia geologiczne w Poznaniu. Duże zaangażowanie merytoryczne i organizacyjne prof. J. Fedorowskiego spowodowało najpierw ilościowy, a potem i jakościowy skok w rozwoju nauk geologicznych w Poznaniu. Nie byłoby to możliwe bez współpracy z geomorfologami i geografami fizycznymi, z którymi tworzyliśmy od 1984 r. jeden Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych.

Bieżące propozycje zmian, preferowane przez ustawodawcę, stawiają przed szkolnictwem wyższym nowe wyzwania, nowe obawy i nowe nadzieje. Trudno przewidzieć, w jakim kierunku, wobec ogromu zmian organizacyjnych, rozwinię się poznańska geologia, podobnie jak trudno jest prognozować przyszłość całej polskiej geologii. Tym bardziej, że geologia, jak niewiele innych dyscyplin naukowych, łączy wątek prac teoretycznych z aspektem prac praktycznych i utylitarnych.

LITERATURA

- CZEKALSKA A. 1973 – Geologia. [W:] Labuda G. (red.), Nauka w Wielkopolsce. Przeszłość i teraźniejszość. Studia i materiały, Poznań: 893–906.
- FEDOROWSKI J. 2012 – Paleontologia. [W:] Marciniak M. (red.), Dzieje nauk geograficznych i geologicznych na uniwersytecie w Poznaniu. Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań: 283–285.
- FRIEDBERG W. 1921 – Kopalnia soli w Wapnie koło Kcyni. Kosmos, 66: 209–220.
- FRIEDBERG W. 1923 – Zasady geologii. Wyd. M. Arcta, Warszawa.
- GÓRSKI J., PRZYBYŁEK J. 2012 – Hydrogeologia. [W:] Marciniak M. (red.), Dzieje nauk geograficznych i geologicznych na uniwersytecie w Poznaniu. Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań: 286–288.
- KUNKEL A. 1992 – Historia i dorobek Katedry geologii UAM w Poznaniu w latach 1953–1973. [W:] Skoczylas J. (red.), Geologia w Wielkopolsce. Od przeszłości ku przyszłości. Instytut Geologii UAM: 13–29.
- LORENC S., MUSZYŃSKI A. 2012 – Mineralogia i petrologia. [W:] Marciniak (red.), Dzieje nauk geograficznych i geologicznych na uniwersytecie w Poznaniu. Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań: 278–279.
- MARCINIAK M. (red.) 2012 – Dzieje nauk geograficznych i geologicznych na uniwersytecie w Poznaniu. Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- MIECZNIK J.B. 2017 – O losach polskich geologów. Wyd. PIG-PIB, Warszawa.
- RÓZKOWSKA M. 1973 – Przeszłość i teraźniejszość paleozoologii. [W:] Labuda G. (red.), Nauka w Wielkopolsce. Przeszłość i teraźniejszość. Studia i materiały, Poznań: 733–748.
- RUM L. 1971 – 50 lat geologii poznańskiej. Prz., Geol., 19 (3): 130–132.
- SKOCZYLAS J. 1985 – Rozwój poznania budowy geologicznej Polski w latach 1918–1939. Badania geologiczne, ich organizacja oraz związane z nimi problemy ochrony przyrody nieożywionej. Ossolineum. Monografie z dziejów nauki i techniki, 133.
- SKOCZYLAS J. 1991 – Zarys rozwoju geologii w Wielkopolsce. Prz. Geol., 39 (7–8): 332–336.
- SKOCZYLAS J. 2009 – Dzieje wielkopolskich kolekcji geologicznych. Prz. Geol., 57 (7): 572–575.
- SKOCZYLAS J. 2011a – Dzieje badań geologicznych w Wielkopolsce do roku 1939. Wyd. Nauk. UAM, Poznań.
- SKOCZYLAS J. 2011b – Początki górnictwa w Wielkopolsce i górnictwo-geologiczna działalność Józefa Zwierzyckiego. Prz. Gór., 66 (12): 130–137.
- SKOCZYLAS J. 2012 – Geologia. [W:] Marciniak M. (red.), Dzieje nauk geograficznych i geologicznych na uniwersytecie w Poznaniu. Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań: 104–115.
- SKOCZYLAS J. 2018 – O początkach terminu „geologia”. Prz. Geol., 66 (2): 102–106.
- SMULIKOWSKI K. 1951 – Geochemia. Zeszyty Specjalne PIG. Warszawa.
- SMULIKOWSKI K. 1994 – Droga po kamieniach. Wspomnienia. Wyd. E. i W. Smulikowscy, Warszawa.
- STANKOWSKI W. 2012 – Geologia kenozoiku. [W:] Marciniak (red.), Dzieje nauk geograficznych i geologicznych na uniwersytecie w Poznaniu. Wyd. Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań: 280–282.
- ŚWIDERSKI B. – 1939 – Gdzie i jak szukać ropy naftowej w Wielkopolsce. Przem. Naft., 10: 242–244.
- WÓJCIK Z. 1995 – Nauki o Ziemi w Wielkopolsce w latach działalności Stanisława Staszica. Materiały z sesji Staszycowskiej, 19–20 września 1995 r., Piła: 219–224.
- ZWIERZYCKI J. 1914 – O znaczeniu i widokach górnictwa w Wielkim Księstwie Poznańskim. Wyd. Kupiec – Organ Kupiectwa Polskiego w Niemczech, Poznań.

Praca wpłynęła do redakcji 3.03.2019 r.
Akceptowano do druku 9.05.2019 r.